

KS. ADAM JASZCZ

PRAWO DO WYCHOWANIA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO W WARUNKACH KULTURY CYFROWEJ

THE RIGHT TO CHRISTIAN EDUCATION IN THE CONDITIONS OF DIGITAL CULTURE

A b s t r a c t. Contemporary man encounters digitality on a daily basis, which affects his life at specific stages of development. This applies above all to the period of childhood and youth, when one is naturally subjected to educational processes. *The Directory of Catechesis* points out that this influence is so significant that it allows us to speak of a new culture, changing language, shaping mentality and introducing a new hierarchy of values. An important feature of the new culture is its global reach, because digitality by its nature crosses the borders of countries and continents, and geographical distances lose their importance for it. The ecclesiastical legislator, while respecting the right of every person to attain full personal development, declares in can. 217 CCL/1983 the right of all the faithful to receive an integral Christian education. It is a continuous process that should be adapted not only to age, but also to the mentality of the faithful, which is significantly influenced by the new digital culture. The article answers the question of how to guarantee the right to Christian education in the conditions of digital culture. What duties ensue from this right of the faithful for the Pastors of the Church who carry out for them the mission of proclaiming the Gospel in the conditions of digital culture, with particular emphasis on the postulate of humanization of language.

Keywords: right to Christian education; Directory of Catechesis; digital culture; humanization of language.

Ks. dr ADAM JASZCZ – Katedra Historii, Norm Ogólnych, Prawa Sakramentów i Instytutów Życia Konsekwowanego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-400 Lublin; e-mail: adjaszcz@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2282-1523>.

Sobór Watykański II poświęcił osobny dokument zagadnieniom związanym z wychowaniem chrześcijańskim, wydając deklarację *Gravissimum educationis*¹. Inspiracja soborowa w sposób naturalny wpłynęła na prace przygotowawcze oraz promulgację Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku². W kan. 217 KPK/83 ustawodawca kościelny zadeklarował prawo każdego wiernego do wychowania chrześcijańskiego³, rozumiane jako proces ciągły, dostosowany do wieku i mentalności wychowanka. Szczególnie dwie ostatnie charakterystyki wychowania chrześcijańskiego uzasadniają postawienie pytania, w jaki sposób recypować i co za tym idzie – zagwarantować prawo do wychowania chrześcijańskiego w zmieniających się warunkach kulturowych?

Zatwierdzone w dniu 23 marca 2020 roku nowe *Dyrektorium o katechizacji*⁴ należy uznać za ważny etap dynamicznej odnowy dokonującej się w katechezie. W dokumencie usystematyzowano nauczanie oraz doświadczenie praktyczne związane z katechizacją, uwzględniając kluczowe znaczenie procesu dojrzewania w wierze, na który wpływa w znacznym stopniu mentalność współczesnego człowieka, kształtowana przez warunki kulturowe⁵. *Dyrektorium* dostrzega problem kultury cyfrowej, uznając ją za jeden z możliwych scenariuszy kulturowych dla katechezy w Kościele.

Jeśli katecheza jest wychowaniem w wierze, które ze swej natury nie jest możliwe bez dialogu Kościoła ze współczesnym człowiekiem, uzasadnione jest pytanie, w jaki sposób zagwarantować prawo do wychowania chrześcijańskiego w warunkach kultury cyfrowej. Towarzyszy ona współczesnemu człowiekowi, który na co dzień stosuje narzędzia cyfrowe. Jak przypomina papież Franciszek, ma to wpływ na „pojęcie czasu i przestrzeni, na postrzeganie siebie, innych

¹ Sobór Watykański II, „Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim «*Gravissimum educationis*» (28.10.1965)”, *Acta Apostolicae Sedis* [dalej AAS] 58 (1966): 728–739.

² „Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983)”, AAS 75(1983), pars II: 1–317 [dalej KPK/83].

³ Javier Hervada stwierdza, że kan. 217 odnosi się do formacji chrześcijańskiej w Kościele, czyli do uprawnień wiernych, istniejącego wobec hierarchii kościelnej i kościelnych instytucji edukacyjnych. Należy je odróżnić od praw obywatelskich odnoszących się do państwa, w którym istnieje państwowy system szkolnictwa. Por. Javier Hervada, „Księga II. Lud Boży. Część I–II”, w *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. Piotr Majer (Kraków: Wolters Kluwer, 2011), 211.

⁴ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji* (23.03.2020) (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2020) [dalej *Dyrektorium*].

⁵ Luciano Meddi, „Considerazioni sulla proposta catechistica del nuovo Direttorio. Punti consolidati, intuizioni da verificare e nuove prospettive”, *Salesianum* 82 (2020), 4: 852–853; Carl-Mario Sultana, „A Pastoral Reading of the Directory for Catechesis”, *Roczniki Teologiczne* 68 (2021), 11: 44–46.

i świata, na sposób komunikowania się, uczenia się, zdobywania informacji, nawiązywania relacji z innymi”⁶. Pogłębienie tej refleksji, a także logiczny wniosek, który należy wyciągnąć z powyższego stwierdzenia, znajdujemy w nr. 359 *Dyrektorium*: „cyfrowość [...] nie jest tylko częścią dotychczasowych kultur, ale narzuca się jako nowa kultura, zmieniająca przede wszystkim język, kształtująca mentalność i ustanawiająca nową hierarchię wartości”.

1. OSIĄGANIE DOJRZAŁOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

W kan. 217 KPK/83 ustawodawca kościelny deklaruje, iż wierni mają prawo do wychowania chrześcijańskiego, które przygotowuje ich odpowiednio do osiągnięcia dojrzałości osoby ludzkiej. W kan. 1136 bliżej określa się elementy wszechstronnego wychowania, które może zapewnić rozwój dojrzałej osobowości: wychowanie fizyczne, społeczne, kulturalne, ale także moralne oraz religijne. W obydwu kanonach wymienia się elementy wychowania konieczne do osiągnięcia dojrzałości naturalnej, będącej celem wychowania każdej osoby ludzkiej.

Zagwarantowanie prawa do wychowania chrześcijańskiego wymaga ustosunkowania się do problemu, który zauważył hiszpański teolog, Juan Luis Lorda. Według autora współczesna, poświeceniowa koncepcja wychowania, rzutująca również na koncepcję wychowania chrześcijańskiego, charakteryzuje się stopniowym przesuwaniem celów edukacyjnych w kierunku przekazywania wiedzy, zwłaszcza z dziedziny nauk przyrodniczych i ścisłych. Tym samym pomyłono wychowywanie z kształceniem rozumianym jako przekazywanie wiedzy o naukach szczegółowych, wypierając aspekt moralny polegający na kształtowaniu cnót⁷.

Współczesne dokumenty Kościoła ukierunkowują orientację w wychowaniu chrześcijańskim na cele zgodne z doktryną znaną ze źródeł klasycznych⁸.

⁶ Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Christus vivit”* (25.03.2019) (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2019), 86.

⁷ Juan Luis Lorda, „Antropología de la formación cristiana. La formación de los sacerdotes en las circunstancias actuales”, w *XI Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, red. Lucas F. Mateo-Seco i in. (Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 1990), 939.

⁸ Św. Klemens Aleksandryjski w drugim z wielkich traktatów o formacji chrześcijańskiej nadaje Chrystusowi tytuł Pedagoga, ukazując Go jako „wychowawcę w cnotach”. Według Klemensa Chrystus Pedagog wychowuje, co w praktyce oznacza „ulepszanie duszy” i „wprowadzenie ją w cnotliwe życie”. Por. Klemens Aleksandryjski, „Protrepticus”, w *Patrologia cursus completus. Series graeca*, t. 8, red. Jacques Paul Migne (Parisiis: Garnier 1857–1891), 112.

Papież Franciszek w adhortacji apostolskiej *Gaudete et exsultate* stwierdził, że wierny osiąga dojrzałość osobową wraz z osiągnięciem świętości:

Wszyscy jesteśmy powołani, by być świętymi, żyjąc z miłością i dając swe świadectwo w codziennych zajęciach, tam, gdzie każdy się znajduje. Jesteś osobą konsekrowaną? Bądź świętym, żyjąc radośnie swoim darem. Jesteś żonaty albo jesteś mężatką? Bądź świętym, kochając i troszcząc się o męża lub żonę, jak Chrystus o Kościół. Jesteś pracownikiem? Bądź świętym, wypełniając uczciwie i kompetentnie swoją pracę w służbie braciom. Jesteś rodzicem, babcią lub dziadkiem? Bądź świętym, cierpliwie ucząc dzieci naśladowania Jezusa. Sprawujesz władzę? Bądź świętym, walcząc o dobro wspólne i wyrzekając się swoich interesów osobistych⁹.

Ojciec Święty wskazuje konkretne postawy, które powinny być kształtowane w procesie wychowania, aby chrześcijanin osiągnął dojrzałość osoby ludzkiej¹⁰. Z nauczania papieża zawartego w powyższej adhortacji można wyodrębnić następujące cele w wychowaniu chrześcijańskim: 1) radosne przeżywanie swojego powołania; 2) wierność życia małżeńskiego; 3) uczciwe wykonywanie pracy zawodowej i rozumienie jej w aspekcie służebnym; 4) świadectwo życia chrześcijańskiego; 5) troska o dobro wspólne i bezinteresowność.

W jaki sposób powyższe cele służące dojrzewaniu chrześcijanina mogą być osiągnięte w warunkach kultury cyfrowej? Jakie wiążą się z tym zagrożenia?

2. ZAGROŻENIA WYCHOWAWCZE ZWIĄZANE Z CYFROWOŚCIĄ

Zakres prawa do wychowania, zagwarantowanego w kan. 217, obejmuje zarówno wychowanie nadprzyrodzone, ukierunkowane na poznanie Boga, jak i naturalne, które zapewnia wychowankowi uczestnictwo w osiągnięciach szeroko rozumianej kultury¹¹. Wprowadzenie i zastosowanie na szeroką ska-

Z kolei według św. Tomasza z Akwinu celem wychowania jest dążenie „ad perfectum status hominis in quantum homo est, qui est status virtutis”. Tomasz z Akwinu, *Scriptum super libros Sententiarum magistri Petri Lombardi episcopi Parisiensis*, t. 4, red. Marie Fabien Moos (Parisii: Lethielleux 1947), lib. IV, dist. 26, q.1, a.1.

⁹ Franciszek, *Adhortacja apostolska „Gaudete et exsultate” o powołaniu do świętości w świecie współczesnym 19.03.2018* (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2018), 14.

¹⁰ Abp Rino Fisichella stwierdził wprost, że „świętość to słowo klucz, którym można posłużyć się przy prezentacji nowego Dyrektorium o katechizacji”, Rino Fisichella, „Wstęp”, w *Dyrektorium*, 13.

¹¹ Por. Jan Dyduch i in., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga II: Lud Boży*, t. II, 1 (Poznań: Pallottinum 2005), 34 n.

lę narzędzi cyfrowych spowodowało głębokie i złożone zmiany, mające konsekwencje kulturalne, społeczne i psychiczne¹². W szerokim ujęciu uczestnictwo w kulturze, a za taką *Dyrektorium* uznaje cyfrowość – zmieniającą dotychczasowy język, mentalność i hierarchię wartości – oznacza indywidualny udział w zjawiskach kultury, przyswajanie jej treści, używanie jej dóbr, podleganie obowiązującym w niej normom i wzorcom, ale także tworzenie nowych wartości oraz odtwarzanie i przetwarzanie istniejących¹³.

Nie ulega wątpliwości, że wiele zjawisk związanych z kulturą cyfrową nie służy realizacji celów wychowania chrześcijańskiego. Kościół głosi Ewangelię w społeczeństwie, które skłania się ku sekularyzmowi. Wypełnia swoją misję w czasach, gdy logika rynku napędza działalność ośrodków medialnych, które nierzadko wikłają się – jak to określa Mónica Codina – „w grę służalczości politycznej i ekonomicznej”¹⁴. Takie same zagrożenia dotyczą całej kultury cyfrowej, w której komunikacja w służbie człowiekowi, przekazywanie prawdziwych informacji o charakterze teologicznym i antropologicznym, jak np. jedność i nierozzerwalność małżeństwa, jest poważnie utrudnione. Dla wielu odbiorców kultury cyfrowej wartością jest „konsumowanie” informacji bez uwzględnienia ich zgodności z prawdą. Wychowanie chrześcijańskie to ciągłe odkrywanie prawdy i wydobywanie jej na zewnątrz. W swojej metodzie wychowawczej Sokrates naśladował matkę – akuszerkę, pomagając swoim wychowankom w „rodzeniu prawdy”. Był to proces długi i bolesny, ale możliwy do osiągnięcia przez człowieka, który zmierzał do prawdy i chciał ją osiągnąć. Inspiracja sokratejska w dziedzinie wychowania została przejęta przez chrześcijaństwo¹⁵. Logiczną konsekwencją jest więc odrzucenie zniekształconych lub nieprawidłowych sposobów myślenia oraz widzenia rzeczywistości w sposób niekompletny.

Punktem wyjścia w wychowaniu chrześcijańskim jest koncepcja osoby. Cieszy się ona wyjątkowym statusem, prawami, szacunkiem i godnością¹⁶. Prawem wynikającym z ludzkiej natury jest prawo do wychowania, a tym samym prawo do poznania prawdy. Na problem szybkiego i niekontrolowanego rozpowszechniania informacji niezgodnych z prawdą zwróciło uwagę Dy-

¹² Por. *Dyrektorium*, 359.

¹³ Andrzej Tyszka, *Uczestnictwo w kulturze. O różnorodności stylów życia* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971), 54.

¹⁴ Mónica Codina, „Iglesia, política y opinión pública: comunicación institucional y comprensión de una realidad”, *Doxa Comunicación* (2006), 4: 186–187.

¹⁵ Jan Niewęglowski, „Zarys wychowania chrześcijańskiego”, *Seminare. Poszukiwania naukowe* 26 (2009): 267.

¹⁶ Sobór Watykański II, *Deklaracja o wychowaniu*, 1–2.

rektorium. Zamknięte obiegi informacji w kulturze cyfrowej ułatwiają rozpowszechnianie fałszywych informacji, kreując wypaczoną wizję rzeczywistości. Może to prowadzić do zaniechania dbałości o życie wewnętrzne, utraty tożsamości, cynizmu jako odpowiedzi na pustkę, stopniowego odczłowieczania oraz zamknięcia się w sobie. Negatywnym zjawiskiem, uderzającym m.in. w życie małżeńskie, jest – kwalifikowane przez Papieską Radę ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji jako cyberprzemoc – rozpowszechnianie pornografii¹⁷.

Autentyczni święci budowali swą doskonałość na fundamencie posłuszeństwa wobec Kościoła i jego hierarchii – zarówno w sferze doktryny, jak i moralności¹⁸. W warunkach kultury cyfrowej zmienia się podmiot, wobec którego okazuje się posłuszeństwo, co ma swoje konsekwencje na płaszczyźnie wychowania chrześcijańskiego i dążenia do świętości. Jak zauważa *Dyrektorium*, człowiek, zwłaszcza młody, wchodzi w relację z maszyną i od niej w postawie zaufania oczekuje odpowiedzi. Grozi to powstaniem nowej, uniwersalnej pseudoreligii, która „legitymizuje nowe źródło autorytetu i posiada wszystkie elementy obrzędu religijnego – od ofiary, przez bojaźń absolutu, aż po poddaństwo nowej, nieuchronnej sile sprawczej, która każe się kochać, lecz sama nie jest kochana”¹⁹.

Ramiro Pellitero Iglesias zauważył pilną potrzebę humanizowania kultury cyfrowej. Stwierdził, że kultura cyfrowa musi być postrzegana jako środek dla humanizacji, a nie jako cel sam w sobie²⁰. Dostrzeżenie tego problemu jest ważne także z punktu widzenia zagwarantowania prawa do wychowania chrześcijańskiego. Należy postawić pytanie, od czego rozpocząć proces humanizowania kultury cyfrowej?

Kultura cyfrowa powinna być dostosowywana do potrzeb i możliwości współczesnego człowieka, jednak zgodnie z zasadami humanizmu. Naczelną zasadą humanistycznych filologów była dbałość o czystość języka oraz idea powrotu do źródeł, nakazująca poznawanie dzieł w oryginale. Wszystkie dziedziny badań filologicznych i filozoficznych określano jako *studiae humanitatis* (studia humanistyczne), czyli właściwe człowiekowi. Humanizację kultury cyfrowej należy rozpocząć właśnie od języka, dostrzegając jego zależ-

¹⁷ Tamże, 361.

¹⁸ Marek Chmielewski, „Święci pragną świętości”, *Tarnowskie Studia Teologiczne* 29 (2010), 2: 9.

¹⁹ *Dyrektorium*, 366.

²⁰ Ramiro Pellitero Iglesias, „La aportación de la perspectiva Cristiana en el actual momento educativo”, *Roczniki Teologiczne* 67 (2020), 11: 36.

ność i walor kreatywny odnośnie do wieku i mentalności odbiorców. *Dyrektorium* zwraca uwagę na związane z tym zagrożenia:

[...] sztuka snucia opowieści (storytelling), stosująca zasady retoryki i własny, przejęty od marketingu, język, uznawana jest przez młodych ludzi za bardziej przekonującą i angażującą formę przekazu [...]. Język, który najlepiej trafia do pokolenia cyfrowego, to język opowieści, a nie argumentacji²¹.

Wynikają z tego konkretne konsekwencje: „norma moralna może być postrzegana jako autorytarna, a prawdą staną się narracje, uniemożliwiając dociekanie tego, co prawdziwe i dobre”²².

3. EWANGELIZACJA I WYCHOWYWANIE POPRAZ JĘZYK ARGUMENTU

Wychowanie chrześcijańskie wymaga stosowania wszelkich możliwych sposobów ewangelizowania, tak aby ludzie żyjący w warunkach kultury cyfrowej nie pozostawali na marginesie życia religijnego. „Cyfrowi tubylcy” (*digital native*)²³ są nie tylko adresatami orędzia ewangelicznego, ale sami mogą stać się aktywnymi uczestnikami w głoszeniu Ewangelii dzięki kulturze cyfrowej.

Koniecznym warunkiem skutecznej ewangelizacji kultury cyfrowej jest jej humanizacja, a konkretnie – jako punkt wyjściowy – humanizacja języka. Chrześcijańska wizja wychowania zakłada ujęcie personalistyczne, tzn. uznanie osoby za cel wychowania. Należy dostrzec dynamikę oddziaływań, jaka zachodzi pomiędzy wychowawcą a wychowankiem, ponieważ wychowanie domaga się spotkania między dwiema osobami, które coraz częściej przenosi się do świata wirtualnego²⁴. To spotkanie powinno prowadzić do świadomego przeżywania wiary, wprowadzenia do wspólnoty Kościoła i zaznajomienia się z rolą, jaką Kościół spełnia z woli Chrystusa. Nawet jeśli odbywa się w warunkach kultury cyfrowej, nie może opierać się na marketingowym języku opowieści, pomimo to, że z punktu widzenia komunikacji lepiej trafia on do młodych odbiorców oraz zwłaszcza w przestrzeń internetu. Język używany

²¹ *Dyrektorium*, 363.

²² *Dyrektorium*, 364.

²³ *Dyrektorium* określa w ten sposób osoby urodzone w świecie cyfrowym, uważające technologie za element naturalny i nie odczuwające większych trudności w ich obsłudze i interakcji z nimi. Por. *Dyrektorium*, 362.

²⁴ Por. Niewęglowski, *Zarys wychowania*, 269.

w procesie wychowania chrześcijańskiego musi być językiem argumentu. Zarówno na straży języka, jak i używanych argumentów powinna stać hierarchia kościelna. Pasterze Kościoła powinni ukierunkować swoje działania na siłę argumentacji, mając na względzie jej niszowość w kulturze cyfrowej oraz dekadencję siły autorytetu władzy kościelnej w świecie cyfrowym.

Skutecznym narzędziem wychowywania w kulturze cyfrowej mogą stać się nowe, nieznanie wcześniej formy komunikacji. *Dyrektorium* widzi potrzebę nie tylko posługiwania się nowymi technologiami dla celów ewangelizacyjnych i wychowawczych, lecz także przede wszystkim stawania się „ewangelizującą obecnością na cyfrowym kontynencie”²⁵. Jak już zostało wspomniane, nowe formy komunikacji redefiniują pojęcie obecności, rozszerzając ją na świat wirtualny. Wszelkie formy obecności w wirtualnym świecie wymagają jednak humanizacji języka.

W przekazie Dobrej Nowiny, kształtującej dojrzałą osobowość i prowadzącej do świętości, należy korzystać ze wszystkich możliwych środków komunikacji międzyludzkiej, ponieważ ostatecznie najważniejsze jest to, aby „słowo Pańskie rozszerzało się i rosło” (Dz 12,24). Współczesna technologia multimedialna umożliwia udostępnianie na odległość tekstów, dźwięku i obrazu. Możliwe stało się upowszechnianie na całym świecie Dobrej Nowiny w wersji tekstowej, audio i video. W każdym z tych przypadków należy ukazać nierozzerwalny związek tekstu, dźwięku oraz obrazu z osobą Głosiciela Słowa Bożego – Jezusa Chrystusa²⁶. To z kolei zakłada dbałość o przekazywanie Dobrej Nowiny z zachowaniem sformułowanego już postulatu humanizacji języka, rozumianego jako „powrót do źródeł”. W praktyce oznacza to wyłączenie Pisma Świętego, Tradycji oraz Magisterium Kościoła spod form językowych funkcjonujących w świecie cyfrowym. „Cyfrowi tubylcy” łatwiej wyrażają się poprzez hasła zrozumiałe dla ich rówieśników. O ile roztropne używanie „języka memów” przez duszpasterza młodzieży tworzącego więź interpersonalną konieczną w procesie wychowawczym można uznać za pożyteczne, o tyle nieprzekraczalną granicą jest przekazywanie Dobrej Nowiny za pomocą języka shumanizowanego, dopasowanego do przekazywanej treści, opierającego się nie tyle na opowieści, ile bardziej na argumentacji. Ewangelizacja świata kultury cyfrowej musi zostać wyłączona spod dwóch zasad obowiązujących w tej kulturze i opisywanych przez badaczy: 1) ekspansji potoczności wy-

²⁵ *Dyrektorium*, 371; por. Sultana, *A Pastoral Reading*, 53.

²⁶ Por. Henryk Sławiński, „Trwała wartość słowa pisanego w multimedialnym świecie i upowszechnianie Dobrej Nowiny”, w *Dobra Nowina w środkach społecznego przekazu*, red. Henryk Sławiński (Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów, 2020), 42.

muszanej komunikacyjną atrakcyjnością²⁷ oraz 2) oszczędzania wysiłku (intelektualnego, artykulacyjnego, mechanicznego) w tworzeniu komunikatu, co skutkuje jego banalizacją i uproszczeniem zniekształcającym treść²⁸.

4. WNIOSKI O CHARAKTERZE PRAWNOKANONICZNYM

Uważa się, że pierwsza wypowiedź Kościoła odnosząca się do internetu, będącego wówczas fenomenem nowym i o małym zasięgu w skali globalnej, została zawarta w orędziu Jana Pawła II na XXIV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu z 24 stycznia 1990 roku²⁹. Ta wypowiedź miała miejsce siedem lat po promulgacji obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego, zapoczątkowując kształtowanie się doktryny Kościoła w materii szeroko rozumianej kultury cyfrowej, która ma znaczący wpływ na recepcję przepisów kodeksowych o środkach społecznego przekazu, ze szczególnym uwzględnieniem obowiązków pasterzy Kościoła w tej materii (kan. 822-823) oraz pozostałych przepisów kanonicznych (kan. 831 i 1369).

W orędziu Ojciec Święty zwrócił uwagę, używając już wtedy sformułowania „nowa kultura”, że jej pojawienie się stwarza dla Kościoła szansę szybszego informowania świata o swoim credo oraz wyjaśniania swojego stanowiska wobec każdego problemu. Działalność wychowawcza Kościoła jest jednym z najważniejszych zadań w służbie osoby ludzkiej. Specyfiką tej misji ma być nie tylko wspomaganie szeroko ujmowanego rozwoju osoby, lecz także prowadzenie jej do komunii z Bogiem. Przepisy kanoniczne powinny zabezpieczać sprawiedliwe wypełnianie tej misji wobec każdego wiernego w warunkach kultury cyfrowej. Celem prawa kościelnego jest nie to, co jest wspólne wszystkim legislacjom – zachowanie należytego porządku w życiu i działalności wspólnotowej, mając na względzie obronę praw subiektywnych i dobro jednostek oraz całej społeczności, ale istotowo także jego ukierunko-

²⁷ Por. Jacek Warchała, *Kategoria potoczności w języku* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2003), 137–138.

²⁸ Por. Danuta Jastrzębska-Golonka, „Wartościowanie leksemu fajnie w odczuciu współczesnego użytkownika języka”, *Poznańskie Spotkania Językoznawcze* (2007), 31: 154.

²⁹ Jan Paweł II, „Orędzie na 24. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu «Misja Kościoła w erze komputerów» (24.01.1990)”, w *Jan Paweł II – orędzia na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Konkordancja*, red. Dariusz Sonak i in. (Lublin–Olsztyn, 2015), 139–141.

wanie na zbawienie dusz, co trudno sobie wyobrazić bez zagwarantowania we wspólnocie Kościoła prawa do wychowania chrześcijańskiego³⁰.

Na wiele lat przed pojawieniem się kultury cyfrowej Stolica Apostolska zdefiniowała środki masowego przekazu (publikatory) jako środki czy urządzenia, za pomocą których można ze słowem, informacjami lub ideą dotrzeć nie tylko do jednostki, lecz także do zbiorowości i całej społeczności ludzkiej³¹. W tej definicji mieszczą się nowe technologie tworzące kulturę cyfrową. Pasterze Kościoła powinni starać się posługiwać środkami społecznego przekazu (kan. 822 § 1) w warunkach kultury cyfrowej, ponieważ „Kościół wezwany jest do refleksji nad specyficznym sposobem poszukiwania wiary, cechującym młodych żyjących w epoce cyfrowej, a następnie do wynikającej z niej aktualizacji własnych sposobów głoszenia Ewangelii i dostosowania ich do języka młodego pokolenia”³². Kanon 822 § 2 nakłada na pasterzy obowiązek pouczenia wiernych, że są oni zobowiązani do współdziałania, aby korzystanie ze środków społecznego przekazu było ożywione duchem ludzkim i chrześcijańskim. Właściwa recepcja tej normy w warunkach kultury cyfrowej powinna się wiązać z humanizacją języka używanego w świecie cyfrowym.

Jak już zostało wspomniane, humanizacja kultury cyfrowej powinna zmierzać do jej ewangelizacji. Kanon 822 § 3 zobowiązuje wszystkich wiernych, a zwłaszcza tych, którzy w jakikolwiek sposób mają udział w kierowaniu środkami społecznego przekazu lub ich stosowaniu, do pomocy w działalności pasterskiej Kościoła, tak aby mógł on spełniać swoje zadania. Oznacza to, że w warunkach kultury cyfrowej, w której każdy użytkownik internetu staje się aktywnym kreatorem medialnego świata, należy przypominać wiernym o ich odpowiedzialności za misję Kościoła, także w aspekcie wychowawczym. Zgodnie z kan. 823 § 1 pasterze Kościoła powinni czuwać, aby wiara i obyczaje wiernych nie ucierpiały przez publikowanie nieodpowiednich treści i nieodpowiedzialne korzystanie z mediów. Ilość oraz szybkość przekazywania informacji przez osoby połączone w sieci we wszystkich częściach świata uniemożliwia w sposób oczywisty reagowanie na każde nadużycie. Wydaje się jednak, że nauczanie pasterzy w tej dziedzinie oraz zorientowanie wier-

³⁰ Por. Zenon Grocholewski, „Specyfika prawa Kościoła katolickiego. Referat wygłoszony z okazji otrzymania tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dnia 7 maja 2004”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 17 (2004): 26.

³¹ Por. Consilium Instrumentis Communicationis Socialis Praepositum, „Instructio pastoralis *Communio et progressio* ad Decretum Concilii Vaticani II de instrumentis communicationis socialis rite applicandum de mandato eiusdem Concilii exarata (23.05.1971)”, *AAS* 63 (1971): 593–656.

³² *Dyrektorium*, 370; por. Meddi, *Considerazioni sulla proposta catechistica*, 855–858.

nych w kulturze cyfrowej jest niewystarczające. Wydanie *Dyrektorium* powinno stać się inspiracją w ożywieniu tej aktywności, ponieważ obowiązek i zarazem prawo unormowane w kan. 823 § 1 należy do biskupów, zarówno poszczególnych, jak i zebranych na synodach partykularnych lub Konferencjach Biskupów, w odniesieniu do wiernych powierzonych swojej pieczy; natomiast w odniesieniu do całego ludu Bożego – do najwyższej władzy Kościoła (kan. 823 § 2). Za wyjście naprzeciw temu postulatowi należy uznać długo oczekiwaną konstytucję apostołską *Praedicate evangelium*³³, reformującą Kurie Rzymską. Dokument od samego początku podkreśla, że kuria ma odgrywać rolę służebną wobec wszelkich ewangelizacyjnych działań zarówno papieża, jak i Kościołów lokalnych, zwłaszcza biskupów.

W dziennikach, broszurach lub periodykach, które jawnie zwalczają religię lub dobre obyczaje, wierni nie powinni niczego zamieszczać, chyba że zachodzi słuszna i rozumna przyczyna (kan. 831 § 1). Taki sam obowiązek spoczywa na wiernych, dla których miejscem publikacji jest medium cyfrowe stworzone w celu walki z religią lub dobrymi obyczajami. Dodatkowo przepis wymaga zezwolenia ordynariusza miejscowego, gdy rzecz dotyczy duchownych – członków instytutów zakonnych. Oprócz tego w znowelizowanej Księdze IV KPK/83 zachowano przepis, który wcześniej znajdował się w kan. 1369, że kto za pomocą środków społecznego przekazu „wypowiada bluźnierstwo, poważnie narusza dobre obyczaje albo znieważa religię lub Kościół bądź wywołuje nienawiść lub pogardę, powinien być ukarany sprawiedliwą karą” (kan. 1368).

Zgodnie z kan. 831 § 2 zadaniem Konferencji Biskupów jest wydanie przepisów w sprawie wymogów, jakim muszą odpowiadać duchowni i członkowie instytutów zakonnych, aby mogli zabierać głos w kwestiach dotyczących doktryny katolickiej lub obyczajów w środkach społecznego przekazu. Współczesne dokumenty o występowaniu osób duchownych w mediach uwzględniają szeroko pojętą kulturę cyfrową.

Posługiwanie się językiem argumentu przez pasterzy Kościoła i wychowawców katolickich w ramach humanizacji języka powinno być wsparte działalnością i wysokim poziomem kościelnych instytucji edukacyjnych, zwłaszcza uniwersytetów i wydziałów kościelnych. Ich celem jest prowadzenie badań w zakresie dyscyplin teologicznych i związanych z teologicznymi oraz kształcenie w tych dyscyplinach studentów – przyszłych wychowawców ewangelizujących kulturę cyfrową (por. kan. 815).

³³ Franciszek, *Konstytucja Apostołska „Praedicate evangelium”* (19.03.2022), dostęp 10.05.2022, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/03/19/0189/00404.html>.

BIBLIOGRAFIA

- Chmielewski, Marek. „Święci pragną świętości”. *Tarnowskie Studia Teologiczne* 29 (2010), 2: 3–11.
- „Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983)”. AAS 75 (1983), pars II: 1–317.
- Codina, Mónica. „Iglesia, política y opinión pública comunicación institucional y comprensión de una realidad”. *Doxa Comunicación* (2006), 4: 173–187.
- Dyduch, Jan, Wojciech Góralski, Edward Górecki, Józef Krukowski i Mirosław Sitarz. *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga II: Lud Boży*, t. II, 1. Poznań: Pallottinum 2005.
- Consilium Instrumentis Communicationis Socialis Praepositum. „Instructio pastoralis Communio et progressio ad Decretum Concilii Vaticani II de instrumentis communicationis socialis rite applicandum de mandato eiusdem Concilii exarata (23.05.1971)”. AAS 63 (1971): 593–656.
- Fisichella, Rino. „Wstęp”. W Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Dyrektorium o katechizacji* (23.03.2020), 7–13. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2020.
- Franciszek. *Konstytucja Apostolska „Praedicate evangelium”* (19.03.2022). Dostęp 10.05.2022. <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/03/19/0189/00404.html>.
- Franciszek. *Adhortacja apostolska „Gaudete et exsultate” o powołaniu do świętości w świecie współczesnym* (19.03.2018). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2018.
- Franciszek. *Posynodalna adhortacja apostolska „Christus vivit”* (25.03.2019). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2019.
- Grochowski, Zenon. „Specyfika prawa Kościoła katolickiego. Referat wygłoszony z okazji otrzymania tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dnia 7 maja 2004”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 17 (2004): 19–33.
- Hervada, Javier. „Księga II. Lud Boży. Część I–II”. W *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. Piotr Majer, 199–222. Kraków: Wolters Kluwer, 2011.
- Jan Paweł II. „Orędzie na 24. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu «Misja Kościoła w erze komputerów» (24.01.1990)”. W *Jan Paweł II – orędzia na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Konkordancja*, red. Dariusz Sonak, Izabela Piątek-Belina, Damian Belina, Agnieszka Szajda, Michał Wyrostkiewicz, 139–141. Lublin–Olsztyn, 2015.
- Jastrzębska-Golonka, Danuta. „Wartościowanie leksemu fajnie w odczuciu współczesnego użytkownika języka”. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze* (2007), 31: 151–164.
- Klemens Aleksandryjski. „Protrepticus”. W *Patrologia cursus completus. Series graeca*, t. 8, red. Jacques Paul Migne, 49–246. Parisiis: Garnier 1857–1891.
- Lorda, Juan Luis. „Antropología de la formación cristiana. La formación de los sacerdotes en las circunstancias actuales”. W *XI Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, red. Lucas F. Mateo-Seco i in., 927–941. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 1990.
- Meddi, Luciano. „Considerazioni sulla proposta catechistica del nuovo Direttorio. Punti consolidati, intuizioni da verificare e nuove prospettive”. *Salesianum* 82 (2020), 4: 842–871.
- Niewęglowski, Jan. „Zarys wychowania chrześcijańskiego”. *Seminare. Poszukiwania naukowe* 26 (2009): 265–277.

- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. *Dyrektorium o katechizacji (23.03.2020)*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2020.
- Pellitero Iglesias, Ramiro. „La aportación de la perspectiva Cristiana en el actual momento educativo”. *Roczniki Teologiczne* 67 (2020), 11: 29–44.
- Sławiński, Henryk. „Trwała wartość słowa pisanego w multimedialnym świecie i upowszechnianie Dobrej Nowiny”. W *Dobra Nowina w środkach społecznego przekazu*, red. Henryk Sławiński, 21–46. Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów, 2020.
- Sobór Watykański II. „Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim «Gravissimum educationis» (28.10.1965)”. *AAS* 58 (1966), 728–739.
- Sultana, Carl-Mario. „A Pastoral Reading of the Directory for Catechesis”. *Roczniki Teologiczne* 68 (2021), 11: 43–56.
- Tomasz z Akwinu. *Scriptum super libros Sententiarum magistri Petri Lombardi episcopi Parisiensis*, t. 4, red. Marie Fabien Moos. Paris: Lethielleux, 1947.
- Tyszka, Andrzej. *Uczestnictwo w kulturze. O różnorodności stylów życia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971.
- Warchala, Jacek. *Kategoria potoczności w języku*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2003.

PRAWO DO WYCHOWANIA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO W WARUNKACH KULTURY CYFROWEJ

S t r e s z c z e n i e

Współczesny człowiek spotyka się na co dzień z cyfrowością, która oddziałuje na jego życie na konkretnych etapach rozwojowych. Dotyczy to przede wszystkim okresu dzieciństwa i młodości, gdy w sposób naturalny podlega się procesom wychowawczym. *Dyrektorium o katechizacji* zwraca uwagę, że wpływ ten jest na tyle znaczący, że pozwala mówić o nowej kulturze – zmieniającej język, kształtującej mentalność oraz wprowadzającej nową hierarchię wartości. Istotną cechą nowej kultury jest jej globalny zasięg, ponieważ cyfrowość ze swojej natury przekracza granice państw i kontynentów, a odległości geograficzne tracą dla niej znaczenie. Ustawodawca kościelny, respektując prawo każdego człowieka do osiągnięcia pełnego rozwoju osobowego, deklaruje w kan. 217 KPK/1983 uprawnienie wszystkich wiernych do otrzymania integralnego wychowania chrześcijańskiego. Jest ono ciągłym procesem, który powinien być dostosowany nie tylko do wieku, lecz także do mentalności wiernych, na co znaczący wpływ ma nowa kultura cyfrowa. Artykuł odnosi się do pytania, w jaki sposób zagwarantować prawo do wychowania chrześcijańskiego w warunkach kultury cyfrowej oraz jakie obowiązki wynikają z tego prawa wiernych dla pasterzy Kościoła spełniających wobec nich misję głoszenia Ewangelii w warunkach kultury cyfrowej, ze szczególnym uwzględnieniem postulatu humanizacji języka.

Słowa kluczowe: prawo do wychowania chrześcijańskiego; *Dyrektorium o katechizacji*; kultura cyfrowa; humanizacja języka.